

## اهمیت‌سنجی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان

### مطالعه موردی: شهر زابل

خدارحم بزی\*

#### چکیده

در پی گسترش روزافزون شهرها، بشر برای مدیریت و اداره آن‌ها راهی جز زمینه‌سازی برای توسعه دموکراسی نداشته است و در این راه به شکل تازه‌ای از حاکمیت دست یافته است که برخی آن را در حد اختراع و ابداع جدید در برقراری نظام اجتماعی نوین دانسته‌اند. هدف مقاله حاضر، بررسی مؤلفه‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان در شهر زابل است که با روش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی و نیز بهره‌گیری از شیوه AHP انجام شده است. برای انتخاب شاخص‌های حکم‌روایی شهری نیز از میان شاخص‌های ۲۴ گانه سازمان ملل متحد، پنج شاخص کلی و مهم (مشارکت، تساوی، اثربخشی، پاسخ‌گویی، و امنیت)، که هسته اصلی این شاخص‌ها را تشکیل داده و از طرف همه سازمان‌ها پذیرفته شده، انتخاب شده است. نتایج به دست آمده اهمیت و اولویت‌بندی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری در سطح شهر زابل از نظر زنان را به این صورت نشان می‌دهد که شاخص امنیت در رتبه اول، تساوی در رتبه دوم، مشارکت در رتبه سوم، پاسخ‌گویی در رتبه چهارم، و اثربخشی در رتبه پنجم قرار دارد.

**کلیدواژه‌ها:** حکم‌روایی خوب شهری، شهر زابل، امنیت، زنان.

#### ۱. مقدمه

امروزه شهرها به منزله بزرگ‌ترین اجتماع مدنی و کانون تمدن‌های بشری، اهمیت و جایگاه خاصی دارند. این جایگاه رفیع در کنار انبوه مشکلات جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی،

\* دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گلستان kh.bazi@gu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۲/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۸/۸

اقتصادی، کالبدی و فضایی، مدیریت شهرها را بیش از پیش پیچیده و دشوار کرده است. از این رو، محققان و مراکز تحقیقاتی محلی و بین‌المللی در پی تحقق پایداری در مدیریت شهری به چاره‌جویی پرداخته و در نهایت، رویکرد «حکم‌روایی خوب شهری» را اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین، و پایدارترین شیوه مدیریت معرفی کرده‌اند.

مدیریت شهری در آینده به طور اعم و در قرن بیست و یکم به طور اخص با چالش‌هایی مواجه خواهد بود. چالش‌هایی که خود برآمده از تغییر و تحولات فناورانه، جمعیتی، اقتصادی، سیاسی، و بین‌المللی است (صالحی، ۱۳۸۶: ۸۱). امروزه جامعه جهانی به این نتیجه رسیده است که مشکل عمده مدیریت شهری کمبود منابع مالی یا تکنولوژی مدرن و یا نیروی انسانی ماهر نیست؛ بلکه مشکل اصلی بیش از همه، در شیوه اداره این عوامل است (ترابی، ۱۳۸۳: ۶).

در جهان متحول امروز، دولت‌ها به تنهایی قادر نخواهند بود نیازهای جدید را پاسخ گویند. آنان باید با افزایش قابلیت‌های خود از طریق بازدمیدن نیروی تازه در نهادهای عمومی توان پاسخ‌گویی به نیازهای جدید را افزایش دهند. این مهم نیازمند الگوهای جدیدی است تا بتوان از همه ظرفیت‌های جامعه در بخش‌های دولتی، خصوصی، و مدنی استفاده کرد و تولید و ارائه خدمات عمومی را به حداکثر رساند. شهرها برای مدیریت و اداره خود راهی جز زمینه‌سازی برای توسعه دموکراسی ندارند و در این راه، به شکل تازه‌ای از حاکمیت دست یافته‌اند. این شکل جدید، جنبش حاکمیت شایسته (good government movement) یا حکم‌روایی (governance) نامیده می‌شود که منشأ شهری دارد (کاظمیان، ۱۳۸۶: ۳). حکم‌روایی شهری مفهومی است که هم با مسئولیت حکومت و هم با تعهد شهروندان ارتباط دارد. حکم‌روایی شهری بر این اساس استوار است که مشارکت در فرایندهای سیاسی یا سازمانی در شهر به کنترل منابع شهر مربوط می‌شود (Beall, 1996: 3).

حکم‌روایی هنر حکومت کردن و بهترین شیوه سرپرستی و مدیریت منفعت عمومی است (Auclair, 2000: 3). حکم‌روایی شهری در پی آن است که نقش دولت را در حد هماهنگ‌کننده و پاسدار قوانین محدود کند و از دخالت مستقیم آن در تصمیم‌گیری‌ها، اداره، و اجرای امور مربوط به زندگی روزمره مردم بکاهد (جهان‌شاهی، ۱۳۸۶: ۴). از این رو توجه و تعمق در الگوی یادشده، به یافتن ترکیب جدیدی از هم‌کاری سه بخش دولتی، جامعه مدنی، و بخش خصوصی در ارائه خدمات عمومی بهتر کمک بسیاری خواهد کرد، بخش‌هایی که البته خود نیز در تسهیل الگوی حکم‌رانی خوب در جامعه نقش مهمی ایفا

می‌کنند. در این الگو نقش نهادهای مدنی به منزله مدافع حقوق شهروندی در تقویت مشارکت مردمی به منظور تأثیر در سیاست‌گذاری‌های عمومی مطرح است. نقش بخش خصوصی به منزله عامل تولید در تقویت سرمایه‌گذاری‌ها، رشد تولید ناخالص ملی به منظور افزایش درآمد سرانه، پویایی اقتصاد، بازار و ایجاد رفاه نسبی دیده می‌شود و در نهایت، نقش دولت در مقام تسهیل‌کننده فعالیت‌های عمومی در فراهم‌سازی محیطی برای توسعه پایدار به منظور ایجاد ثبات و توسعه عدالت اجتماعی در جامعه مطرح است. شایان ذکر است نقش‌های مذکور از نقش‌های مهم و اساسی هریک از بخش‌ها در تسهیل حکم‌رانی خوب‌اند (UNDP, 1997: 1).

زنان در جایگاه یکی از گروه‌ها و نیروهای تأثیرگذار اجتماعی در حیات مدنی شهرها، امروزه در مقوله‌های مرتبط با اداره شهرها نقش پررنگی دارند. هیچ جامعه‌ای توسعه‌یافته تلقی نمی‌شود، مگر آن‌که در آن مشارکت همه‌جانبه و خودآموزی اجتماعی و مدنی به شکل کامل انجام شود و بر این تأکید شده است که توسعه باید به همه افراد این قدرت را بدهد که توانایی‌هایشان را تا بیش‌ترین حد ممکن افزایش دهند (مشیر، ۱۳۸۷: ۵۷). این نگاه همه‌جانبه به توسعه‌یافتگی اجتماع، ضرورت توجه به مشارکت و نقش‌پذیری زنان در اداره امور شهرها و از طرفی دیگر پاسخ‌گو بودن مدیریت شهری در قبال نیازهای زنان در شهرها را دوچندان می‌کند.

موقعیت مرزی و فضای اجتماعی سنتی حاکم بر شهر زابل، که تا حدود بسیاری زنان را در اجرای نقش و جایگاهشان دچار مشکل کرده، ضرورت انجام این تحقیق را دوچندان کرده و لازم است به حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان و چالش‌ها و اولویت‌های این مهم از نگاه آنان توجه شود. به همین دلیل این تحقیق در پی پاسخ به این پرسش است که اولویت‌بندی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دید زنان در شهر زابل کدام‌اند؟

## ۲. پیشینه تحقیق

برخی از مهم‌ترین تحقیقات انجام‌شده درباره حکم‌روایی خوب شهری از نگاه زنان، که در آن‌ها به بیان مسئله، روش‌شناسی تحقیق، و نتایج توجه شده است، بدین شرح‌اند: رهنما و هم‌کاران در پژوهشی با عنوان «تحلیل جایگاه حکم‌روایی خوب شهری در مشهد با الگوی SWOT» بیان کرده‌اند که تحقیقات انجام‌شده درباره شهر مشهد نشان‌دهنده مشکلات گوناگون شهرداری در مواردی هم‌چون شفافیت و اطلاع‌رسانی، عدالت،

پاسخ‌گویی و نارضایتی شهروندان است که از عمده‌ترین شاخص‌های حکم‌روایی خوب به شمار می‌روند. لزوم انجام تحقیقی جامع با تکیه بر اصول و شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری برای نشان دادن وضعیت کلی آن در کلان‌شهر مشهد و برنامه‌ریزی در راستای ارتقای آن ضرورتی انکارناپذیر است. بنابراین با در نظر گرفتن رویکردهای نوینی هم‌چون حکم‌روایی خوب شهری و توجه به این موضوع که حکومت شهری در مقابل حکم‌روایی شهری قرار می‌گیرد، تحقیق آن‌ها با سنجش میزان اعمال شاخص‌های حکم‌روایی خوب (مشارکت، شفافیت، قانون‌مندی، پاسخ‌گویی و ...) از زوایای گوناگون، دریچه‌ای را به روی این مهم باز می‌کند؛ بدین شرح که اعمال این شاخص‌ها از ضروریات توسعه پایدار است و شهروندان می‌توانند در فرایند برنامه‌ریزی و اجرای برنامه نقش بسیار مهمی ایفا کنند و راه رسیدن به اهداف را تسهیل کنند. برای دستیابی به این هدف با تکمیل پرسش‌نامه به حجم نمونه‌ای برابر با ۳۹۱ تن از شهروندان و تعداد ۳۲ تن از کارشناسان و متخصصان شهرداری و شورای شهر پرداخته شده است. نتایج تحقیق در قالب تحلیل SWOT نشان می‌دهد که موقعیت حکم‌روایی در مشهد از میان چهار حالت تهاجمی، محافظه‌کارانه، تدافعی، و رقابتی در بدترین وضعیت ممکن، یعنی موقعیت تدافعی، قرار دارد. هم‌چنین مشهد از نظر عوامل درونی (قوت و ضعف) با ضعف روبه‌روست و در برابر عوامل خارجی (فرصت و تهدید) واکنش مناسبی نشان نداده است (رهنما و هم‌کاران، ۱۳۸۹).

مشکینی و هم‌کاران در پژوهشی با عنوان «ارزیابی الگوی مدیریت محله‌مبتنی بر شاخص‌های حکم‌روایی مطلوب شهری؛ مطالعه موردی: محله اوین تهران» بیان کرده‌اند که در سال‌های اخیر در کلان‌شهر تهران مدیریت شهری در قالب تشکیل و حمایت از فعالیت شورایی‌های محلات، در زمینه استفاده از ظرفیت مشارکت و هم‌کاری شهروندان و توجه به اولویت‌ها و نیازهای محلی با توجه به جایگاه ویژه محلات در سازمان‌دهی و شکل‌دهی امور شهری اقدامات خوبی انجام داده که اجرای طرح مدیریت محله یکی از آن‌ها بوده است. هم‌چنین در دهه‌های اخیر، در ارتباط با مدیریت شهری، به‌ویژه مدیریت کلان‌شهرها رویکردهای مختلفی به وجود آمده که رویکرد حکم‌روایی مطلوب شهری در زمره مهم‌ترین آن‌هاست که خواستار تعامل میان سه نهاد دولت، جامعه مدنی، و بخش خصوصی به منظور مدیریت بهتر شهرهاست. با توجه به همین امر، تحقیق مذکور به بررسی وضعیت مدیریت محله اوین از لحاظ شاخص‌های هشت‌گانه حکم‌روایی مطلوب شهری می‌پردازد و در پی پاسخ‌گویی به پرسش‌های تحقیق است که عبارت‌اند از: ۱. چه شاخص‌هایی عملکرد بیش‌تری در شکل‌گیری الگوی مطلوب محدوده مطالعه شده داشته‌اند؟ و

۲. مدیریت محله‌ اوین از نظر شاخص‌های حکم‌روایی مطلوب شهری در چه وضعیتی است؟ با طراحی گویه‌ها برای هر شاخص با استفاده از طیف لیکرت از کارشناسان ساکن محله‌ اوین، حجم نمونه برابر با ۴۰ نفر از کارشناسان بوده است. روش نمونه‌گیری در این تحقیق نمونه‌گیری تصادفی ساده بوده و نوع پژوهش از لحاظ هدف نیز کاربردی است. داده‌های به دست آمده با استفاده از آزمون‌های آماری ANOVA، T-TEST و آزمون‌های تعقیبی TUKEY و DUNNET در فضای نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است. نتایج آزمون‌های آماری نشان می‌دهد که شاخص‌های اثربخشی و پاسخ‌گویی در شکل‌گیری الگوی مطلوب مدیریت محله‌ اوین کارکرد بیش‌تری داشته‌اند و مدیریت محله‌ اوین از لحاظ شاخص‌های حکم‌روایی مطلوب شهری در وضعیت خوبی قرار دارد (مشکینی و هم‌کاران، ۱۳۹۲).

علیزاده و هم‌کاران در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر معیارهای حکم‌روایی خوب شهری با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی فازی» بیان کرده‌اند که حکم‌روایی خوب شهری ساختار جدیدی در فرایند مدیریت شهرهاست که اشکال سنتی و متمرکز مدیریتی در شهرها را دگرگون کرده و مبانی نظری آن را به چالش کشیده است. رهاورد جدید این رویکرد در یک‌پارچگی جامعه‌ شهروندی، مدیریت شهری، و بخش‌های خصوصی برای رویارویی با مسائل موجود در شهرهاست. این رویکرد جدید با همه‌ دستاوردهای مثبتش در مبحث مدیریت شهرها، در فرایند مدیریت شهری کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه کشور ما اصلی گم‌شده به شمار می‌آید؛ زیرا هنوز شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن و لزوم نهادینه‌سازی و بسترسازی شرایط این رویکرد نوین با توجه به این شاخص‌ها و مؤلفه‌ها امری ناشناخته بوده و از آن غفلت شده است. این امر و لزوم پرداخت به آن وقتی ضروری به نظر می‌رسد که برخلاف رویکردهای منعطف، مردمی، و مشارکتی حاکم بر فرایند حکم‌روایی شهری، در کشور ما فرایند مدیریت شهری از تمرکزگرایی در امور، غیرمشارکتی بودن، فقدان کارایی، فقدان شفافیت و داشتن نگرش‌های بالا به پایین در حکم ضعف‌های درون‌سازمانی هم‌زمان با رشد شتابان شهرنشینی و شهرگرایی و کمبود منابع امکانات و نبود انعطاف و پاسخ‌گویی به این مسائل در حکم چالش‌های برون‌سازمانی رنج می‌برد. بر این اساس، این پژوهش درصدد است که چالش موجود درباره‌ مفهوم حکم‌روایی شهری و ابعاد آن در کشوری همانند ایران را بررسی کند. در پژوهش حاضر، که با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است، سعی شده نحوه‌ به‌کارگیری اصول و شاخص‌های حاکم بر نگرش حکم‌روایی شهری بر حسب اهمیت آن و با توجه به وضع موجود فرایند

مدیریت شهری کشور تحلیل و ارزیابی شود. برای برآورد این هدف از میان شاخص‌های حکم‌روایی شهری، چهار شاخص شفافیت و کارایی، با عنوان شاخص‌های درون‌سازمانی مدیریت شهری، و پاسخ‌گویی و انعطاف‌پذیری در حکم‌شاخص‌های برون‌سازمانی مدیریت شهری در قالب چندین زیرشاخص انتخاب و با استفاده از نظرهای کارشناسان و با توجه به وضع موجود مدیریت شهری در محیط الگوریتم AHP فازی میزان اهمیتشان بررسی شد. نتایج نشان می‌دهد که از نظر کارشناسان در میان شاخص‌های منتخب پژوهش، شاخص کارایی به منزله معیار درون‌سازمانی در فرایند مدیریت شهری بیش‌ترین وزن را به خود اختصاص داده و در قسمت زیرشاخص‌ها نیز داشتن خلاقیت و رهبری همه‌جانبه، به منزله یکی از زیرشاخص‌های کارایی، حائز بیش‌ترین وزن شده است (علیزاده و هم‌کاران، ۱۳۹۴).

ابراهیم‌زاده و اسدیان در تحقیقی در زمینه ارزیابی میزان تحقق‌پذیری حکم‌روایی خوب شهری در ایران بیان کرده‌اند که اصولاً حکم‌روایی شهری در حکم رویکردی از نظام تصمیم‌گیری و اداره امور شهری تلقی می‌شود و در واقع فرایندی است که بر اساس کنش متقابل میان سازمان‌ها و نهادهای رسمی اداره شهر از یک‌سو و سازمان‌های غیردولتی و تشکل‌های جامعه مدنی از سوی دیگر شکل می‌گیرد. از این رو، به نظر می‌رسد نهاد مدیریت شهری، که در ایران از دو سازمان شهرداری و شورای شهر تشکیل شده است، یکی از بهترین ساز و کارها برای تحقق حکم‌رانی خوب شهری است. هدف از انجام این پژوهش، تحلیل و بررسی میزان تحقق حکم‌روایی خوب شهری در شهر کاشمر، از طریق کارکردهای متأثر از عملکرد شهرداری و شورای شهر بوده و به لحاظ روش، رویکرد حاکم بر این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. اطلاعات لازم از طریق بررسی میدانی و تکمیل پرسش‌نامه جمع‌آوری شده و با استفاده از نرم‌افزارهای آماری Excel و Spss و ارزش‌گذاری متغیرها با بهره‌گیری از طیف لیکرت تجزیه و تحلیل شده است. نتایج تحلیل بیان‌گر آن است که در سه شاخص اصلی حکم‌روایی خوب شهری، شامل شفافیت و اطلاع‌رسانی، قانون‌مداری، و کارایی و اثربخشی پس از انجام آزمون T-TEST، میزان Sig به دست آمده برابر با ۱ بوده است؛ این مهم حاکی از پایین بودن میزان تحقق حکم‌روایی خوب شهری در شهر کاشمر است (ابراهیم‌زاده و اسدیان، ۱۳۹۲).

توکلی‌نیا و هم‌کاران در بررسی ضرورت‌های حکم‌روایی خوب شهری معتقدند که روند شتابان شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و تبدیل شهر به کانون اصلی زندگی، تشدید روند جهانی شدن و کم‌رنگ شدن نقش دولت‌ها، بروز ضعف و نابه‌سامانی در

سیستم‌های مدیریتی سنتی، متمرکز و غیررقابتی کشورهای جهان سوم، ضرورت تحول در سیستم مدیریت شهری و حرکت به سمت الگویی نوین در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در این کشورها را بیش از پیش آشکار کرده است. این تحول در متون مرتبط با تجدید سازمان سیاسی شهرها، به منزله حرکت از حکومت شهری (urban government) به حکم‌روایی خوب شهری (urban good governance) تعبیر می‌شود. اصل اساسی در حکم‌روایی خوب شهری توزیع قدرت، صلاحیت و مسئولیت‌ها میان ذی‌نفعان متعدد جامعه شهری است که در شرایط کشورهای در حال توسعه و از جمله کشور ما، دست‌یابی به این هدف در گرو تقویت حکومت‌های محلی و تغییر در ساختار اداری - سیاسی به منظور مشارکت هرچه بیشتر مردم و بخش خصوصی در هدایت و مدیریت شهری است. در این تحقیق سعی شده با روش توصیفی - تحلیلی نخست منابع و مدارک لازم جمع‌آوری شده و با توجه به مؤلفه‌های حکم‌روایی خوب شهری، داده‌ها و اطلاعات تحلیل شوند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تحقق الگوی حکم‌روایی خوب شهری در ایران، با چالش‌های حقوقی، سیاسی و فرهنگی بسیاری در سطوح کلان، میانی و خرد روبه‌روست که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از تمرکزگرایی دولتی، ضعف جامعه مدنی و فقدان شهروندی در نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری کشور که برنامه‌ریزی و مدیریت شهری کشور را در شرایط کنونی با چالش‌های جدی مواجه کرده است (توکلی‌نیا و هم‌کاران، ۱۳۹۱).

اوان در پژوهش خود در زمینه زنان، حکم‌روایی محلی و مشارکت در افریقای جنوبی، وجود زنان را در تصمیم‌گیری و آوردن حکومت به میان مردم مهم می‌داند (Mc. Ewan, 2003: 470).

جاکا (Jacka) با بررسی فعالیت‌های زنان در مطالعه‌ای موردی در چین این امر را توسعه حکم‌روایی مشارکتی می‌داند و وجود سازمان‌های غیردولتی را در توان‌مندسازی و افزایش مشارکت اجتماعی زنان عاملی مؤثر می‌داند (Jacka, 2009: 1).

استوارت (Stewart) به مطالعه طراحی شاخص حکم‌روایی خوب شهری و مشارکت و ارزیابی آن در ونکوور کانادا پرداخته و توسعه این شاخص را دست کم ترکیبی از چهار معیار عمده می‌داند؛ این چهار معیار عبارت‌اند از تعریف مفهوم، انتخاب معیار، انتخاب نمونه و ارزیابی شاخص (Stewart, 2006: 196).

آدامز و فریرا (Adams and Ferreira) در بررسی نقش زنان در مشاغل مدیریتی و تأثیر آن‌ها در اداره و عملکرد امور نتیجه‌گیری کرده‌اند که وجود مدیران زن از مشکلات مدیران مرد در سازمان‌ها می‌کاهد (Adams and Ferreira, 2009: 921).

### ۳. مبانی نظری

در ادبیات منتشر شده «حکم‌روایی خوب» را برگردان واژه *good governance* بیان کرده‌اند. با وجود این، به باور بیش‌تر صاحب‌نظران داخلی، به جای ترکیب عربی-فارسی «حکم‌روایی»، می‌توان واژه «حاکمیت» معادل *governance* را به کار برد و به جای واژه «خوب» واژه «شایسته» معادل *good* را قرار داد (اطهاری و هم‌کاران، ۱۳۸۶: ۹).

کمیسیون حکم‌روایی جهانی نیز تعریف دقیق‌تری از حکم‌روایی ارائه کرده است. این کمیسیون حکم‌روایی را مجموعه‌ای از روش‌های فردی و نهادی و همچنین عمومی و خصوصی می‌داند که امور مشترک مردم را اداره می‌کنند. با این نگاه، حکم‌روایی فرایندی پیوسته است که از طریق آن منافع متضاد یا متنوع هم‌ساز می‌شوند و اقدام هم‌کاری‌جویانه اتخاذ می‌شود. در واقع حکم‌روایی شامل نهادهای رسمی و نظام‌هایی است که برای تضمین و رعایت قانون قدرت یافته‌اند و همچنین قراردادهای غیررسمی را، که مردم و نهادها بر سر آن توافق کرده‌اند یا می‌اندیشند که به نفعشان است، دربر می‌گیرد (عربشاهی، ۱۳۸۳: ۱۱). هم‌چنین حکم‌روایی می‌تواند در حکم نتیجه کارآمدی نهادهای هر اجتماع به نظر آید؛ اگر نهادها مناسب و مؤثر باشند، نتیجه حکم‌روایی باید خوب باشد (Gani and Duncan, 2007: 369).

مک کارنی و هم‌کاران حکم‌رانی را رابطه میان جامعه مدنی و دولت، حکم‌رانان و حکم‌رانی‌شوندگان، و حکومت و حکومت‌شوندگان می‌دانند (Mc. Carney et al, 1995: 5). یکی از اهداف اصلی رویکرد حکم‌روایی این است که ساکنان شهرها از شهروندی انفعالی به شهروندی فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل شوند. در این نگرش، شهروندان اشیایی بی‌جان نیستند، بلکه عاملانی فعال‌اند و دولت باید آن‌ها را فعالانه در همه مراحل سیاست‌گذاری دخالت دهد. در واقع با فراهم کردن فضای رقابتی از شهروندان انتظار می‌رود که در مدیریت و اداره امورشان مسئولیت‌پذیر باشند و برای بهبود امور خویش اقداماتی ضروری انجام دهند. در این زمینه مفهوم توان‌مندسازی مطرح می‌شود. در واقع حکم‌روایی شهری با خلاقیت فراوان و سیاست توسعه از پایین به بالا، شبکه‌های خودسازمانی را توسعه داده و رویکردهای سنتی سلسله‌مراتبی و سیاست توسعه از بالا به پایین و دیوان‌سالاری را کم‌رنگ و ناکارآمد کرده است (Dekker and Kempen, 2000: 55). موضوع کلیدی در بحث مشارکت، میزان قدرتی است که به شهروندان اعطا می‌شود. دسته‌بندی‌های گوناگونی از قدرت مطرح شده است که از آن جمله می‌توان به نردبان مشارکتی «ارنشتاین» (Arnstein) اشاره کرد (جدول ۱).



جدول ۱. نردبان مشارکت شهروندی ارنشتاین (Arnstein, 1997: 216)

۸	کنترل شهروندی	درجاتی از قدرت شهروندی
۷	تفویض قدرت	
۶	شراکت	
۵	تسکین بخشی	درجاتی از مساوات طلبی
۴	مشاوره	
۳	اطلاع رسانی	
۲	درمان	نبود قدرت شهروندی
۱	ظاهر فریبی	

جدول ۲. شاخص‌های حکم‌روایی شهری بر اساس معیارهای سازمان ملل (۲۰۰۵)

مشارکت C*	اجماع محوری	پاسخ‌گویی - B	شفافیت	مسئولیت‌پذیری	کارایی و اثربخشی - E	امنیّت - A	تساوی D-	حاکمیت قانون
انتخاب شورا	انتخاب تهیه طرح‌های شهری در دست نهادهای محلی	انتشار حساب‌ها، بودجه، قراردادها و مناقصه‌ها	اطلاع‌رسانی به شهروندان در باره مسائل رفاهی و عمرانی	مسئول بودن تصمیم‌گیران شهری	منابع عمده درآمدی از جرایم	سیاست‌گذاری پیش‌گیری از جرایم	منتشر شهروندی	تألیق شهروندان از مفهوم قانون‌مدنی
انتخاب شهردار	قانون‌گذاری در زمینه تمرکززدایی	حمایت از سطح بالاتر دولت	نظرسنجاری از عموم شهروندان در مورد طرح‌ها و برنامه‌های شهری	میزان بار بودن سیاست‌گذاری عمومی	پیش‌بینی‌پذیری جابه‌جایی‌های بودجه محلی	خدمات پلیس شهر	درصد و تعداد زنان در شورای شهر	میزان آگاهی شهروندان از قوانین شهری
رأی شرکت‌کنندگان	انتخابی بودن نهادهای مسئول اداره شهر	کامیابی اجرا برای کارمندان رسمی	اعلام عمومی طرح‌ها و برنامه‌های شهری	سنجش‌های مسترشد، ارائه عملکرد	رسیدگی به اختلافات	سیاست‌های فقرزدایی	وجود افراد و گروه‌های ذنی‌بفیع در برنامه‌ریزی شهری	توانمندی قوانین با مسائل شهری موجود
مجامع عمومی	استقلال منابع مالی	تسهیلات برای شکایت‌های شهروندان	وضوح رویه‌ها، نظارت‌ها و مسئولیت‌ها در زمینه طرح‌ها	بررسی رضایت مصرف‌کنندگان	اعتراض در مقابل سیاست‌های مربوط به زنان	مشوق‌های مشاغل غیررسمی	تناسب قوانین با مسائل شهری موجود	

۶۰ اهمیت‌سنجی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان ...

انجمن‌های مللی	اعلام در آمد و دارایی‌ها	کمسیون ضد فساد	دسترسی به آن شهری و قابلیت گردش آزاد اطلاعات	بیانیه چشم‌انداز	دریاره آیدز	سیاست‌گذاری	قیمت‌گذاری آب

منبع: پاداش و هم‌کاران، ۱۳۸۶: ۷۸

\*: این حروف صرفاً برای بیان شاخص‌های بررسی شده استفاده شده است.

سازمان ملل متحد برای حکم‌روایی شهری ۲۴ شاخص را معرفی کرده است. این شاخص‌ها بنا بر تعریف سازمان ملل متحد ترکیبی از پنج شاخص کلی (در جدول ۲ مشخص شده است) مشارکت، تساوی، اثربخشی، پاسخ‌گویی و امنیت است. شاخص‌های ۲۴گانه حکم‌روایی مبتنی بر این پنج هسته اصلی است که افزون بر سازمان ملل، سازمان‌های دیگر مانند بانک جهانی نیز آن را پذیرفته و بسط داده است (همان: ۷۸). در نهایت، با توجه به بررسی پیشینه و مبانی نظری تحقیق، مدل مفهومی تحقیق حاضر در نمودار زیر بیان می‌شود:



نمودار ۱. مدل مفهومی اهمیت‌سنجی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان در شهر زابل

## ۴. مواد و روش‌ها

### ۱.۴ فرایند تجزیه و تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)

تصمیم‌گیری یکی از مهم‌ترین مشخصه‌های انسانی است. در برخی از این موارد نتیجه تصمیم‌گیری به حدی مهم است که بروز خطا ممکن است ضررهای جبران‌ناپذیری را بر ما تحمیل کند. از این رو، لازم است روش یا روش‌های مناسبی برای انتخاب بهینه و تصمیم‌گیری صحیح به کار گرفته شود. معمولاً وقتی با شرایطی مواجه می‌شویم که ارزیابی عوامل و وزن‌های معادلشان به عوامل گوناگونی در تصمیم‌گیری مرتبط می‌شود آن‌گاه فرایند ارزیابی چندعامله کارساز است؛ هرچند در سایر مواقع تصمیم‌گیری با مشکلاتی مواجه می‌شود؛ از جمله در تعیین دقیق وزن‌ها و ارزیابی عوامل گوناگون. در چنین موقعیت‌هایی که اطمینان زیادی وجود ندارد، از فرایند تجزیه و تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) استفاده می‌شود (Saaty, 1996: 26). روش AHP (Analytic Hierarchy Process) را شخصی عراقی الاصل به نام ساعتی در دهه ۱۹۷۰ پیش‌نهاد کرد. این روش مانند آنچه در مغز انسان انجام می‌شود، به تجزیه و تحلیل مسائل می‌پردازد (مؤمنی، ۱۳۷۸: ۴۰). AHP عبارت است از روش تصمیم‌گیری که از طریق آن می‌توان تصمیماتی که وابسته به معیارهای گوناگون است اتخاذ کرد. این رویکرد امکان فرموله کردن مسائل را به صورت سلسله‌مراتبی و همچنین امکان در نظر گرفتن معیارهای گوناگون کمی و کیفی در مسئله را فراهم می‌کند (آذر و معیاریانی، ۱۳۷۴: ۲۴).

این فرایند گزینه‌های گوناگون را در تصمیم‌گیری دخالت می‌دهد و امکان تحلیل حساسیت روی معیارها و زیرمعیارها را فراهم می‌کند. افزون بر این، بر مبنای مقایسه زوجی بنا نهاده شده قضاوت و محاسبات را تسهیل می‌کند. هم‌چنین میزان سازگاری و ناسازگاری تصمیم را نشان می‌دهد که از مزایای ممتاز رویکرد در تصمیم‌گیری چندمعیاره است. به علاوه از مبنای تئوریک قوی‌ای برخوردار بوده و بر اساس اصول بدیهی بنا نهاده شده است. این شیوه توانایی احساسات و منطق را درباره موضوعات منعکس می‌کند، سپس این قضاوت‌های گوناگون را، که با انتظارات درونی ما هم‌خوانی دارد، در قالب نتایج با هم ترکیب می‌کند. قابلیت بالای این روش در حل و بررسی مسائل مختلف باعث شده است در زمینه‌های گوناگونی مانند سیاست و برنامه‌ریزی شهری، تخصیص منابع، رتبه‌بندی انتخاب‌ها، پیش‌بینی و به طور کلی در امر تصمیم‌گیری به میزان زیادی از آن استفاده شود (قدسی‌پور، ۱۳۸۶: ۵۰).

بر این اساس در این پژوهش ضمن معرفی محدوده بررسی شده، شاخص‌های مدنظر بررسی و در سه مرحله تجزیه و تحلیل شدند. در نهایت نوعی اولویت‌بندی در شاخص‌ها و معیارهای موجود با استفاده از مدل AHP انجام شده است.

#### ۲.۴ روش تحقیق

میدان مطالعه در این تحقیق همه زنان تحصیل کرده و در حال تحصیل (دیپلم به بالا) و شاغل در ادارات شهر زابل است، اما با توجه به این‌که همواره امکان مطالعه و بررسی کل جامعه آماری در هر تحقیق مقدور نیست، بنابراین ناگزیر از روش نمونه‌گیری استفاده شد. جامعه نمونه تحقیق حاضر با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران ۱۵۰ زن را تشکیل می‌دهد. گفتنی است توزیع تعداد پرسش‌نامه در نواحی پنج‌گانه و محلات ۳۸ گانه شهر زابل (جدول ۳) به نسبت جمعیت آن‌ها، به صورت نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسش‌نامه، استفاده از منابع کتاب‌خانه‌ای و نظرهای کارشناسان است. همه داده‌های جمع‌آوری شده، نخست از طریق نرم‌افزار Excel پردازش و سپس با نرم‌افزار Expert Choice، که برای مدل فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی نرم‌افزاری تخصصی است، تجزیه و تحلیل شده است.

جدول ۳. وضعیت ناحیه‌بندی و محله‌بندی در شهر زابل در سال ۱۳۸۵

ردیف	ناحیه	تعداد محلات	جمعیت
۱	۱	۷	۳۰۵۱۳
۲	۲	۱۲	۴۱۰۶۵
۳	۳	۶	۳۰۳۹۷
۴	۴	۶	۱۰۶۶۸
۵	۵	۷	۲۰۱۷۱
جمع	۵	۳۸	۱۳۲۸۱۴

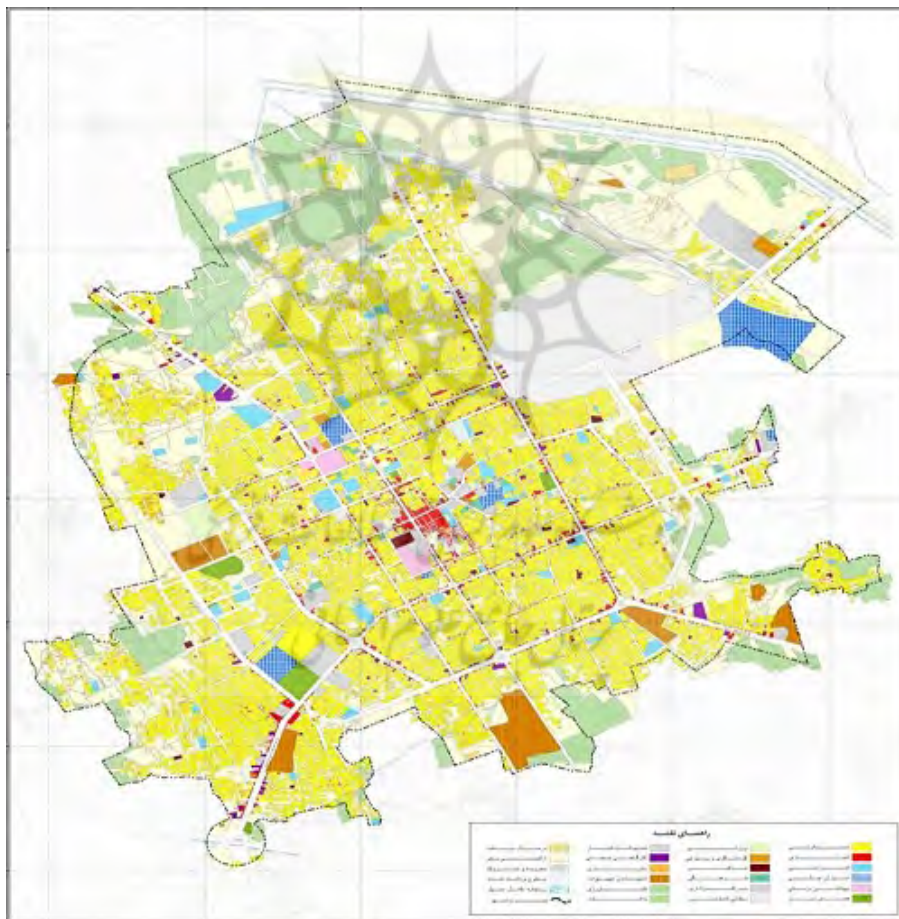
منبع: مهندسین مشاور طاش، ۱۳۸۵: ۸

#### ۳.۴ معرفی منطقه بررسی شده

شهر زابل، مرکز شهرستان زابل، در مختصات جغرافیایی ۳۱ درجه و ۲ دقیقه عرض شمالی و ۶۱ درجه و ۳۹ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. وسعت این شهر برابر ۲۰۸۴ هکتار

است که ۰/۱۳ درصد وسعت شهرستان را دربر می‌گیرد. زابل در فاصله ۲۱۰ کیلومتری زاهدان، ۱۵۳۸ کیلومتری تهران، ۳۳۶ کیلومتری بیرجند و ۸۳۴ کیلومتری مشهد قرار دارد و بدین طریق، با مراکز استان‌های هم‌جوار و سایر نقاط ارتباط می‌یابد (مهندسین مشاور طاش، ۱۳۸۵). شهرستان زابل همانند شبه‌جزیره‌ای از سه جهت به افغانستان منتهی می‌شود و فقط از جهت غرب با ایران پیوند خورده است.

جمعیت شهر زابل بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ در حدود ۱۳۰۶۴۲ نفر بوده که این رقم در سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۱۳۷۷۲۲ نفر شده است. از نظر رتبه جمعیتی شهر زابل در رده ۶۵ کشوری قرار دارد. در همین سال، وسعت این شهرستان در حدود ۱۳۱۵۲ کیلومتر مربع بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰).



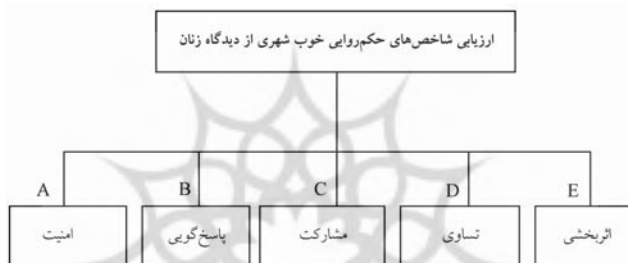
شکل ۱. نقشه شهر زابل

## ۵. بحث و یافته‌ها

برای ارزیابی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان در شهر زابل با استفاده از روش AHP این مراحل دنبال شده است: الف) ترسیم درخت سلسله‌مراتبی؛ ب) تعیین و تدوین اولویت‌ها؛ ج) سازگاری منطقی قضاوت‌ها.

### ۱.۵ ترسیم ساختار سلسله‌مراتبی

نخست مسئله بررسی شده به ساختاری سلسله‌مراتبی تبدیل شد که سلسله‌مراتب سه سطحی، یعنی هدف‌ها، معیارها و گزینه‌ها را تشکیل می‌دهد.



نمودار ۲. ایجاد ساختار سلسله‌مراتبی ارزیابی و اهمیت‌سنجی مؤلفه‌های حکم‌روایی خوب شهری  
منبع: یافته‌های تحقیق

### ۲.۵ تعیین ضریب اهمیت شاخص‌ها

برای تعیین ماتریس مقایسه دودویی شاخص‌ها  $(A=a_{ij})$  و اهمیت آن‌ها از نتایج پرسش‌نامه‌ها و نظرات کارشناسی افراد متخصص در این زمینه استفاده شده است.

جدول ۴. ماتریس زوجی شاخص‌ها

شاخص‌ها	A	B	C	D	E
A	۱	۵	۳	۲	۶
B	۱/۵	۱	۱/۳	۱/۴	۲
C	۱/۳	۳	۱	۱/۳	۵
D	۱	۴	۳	۱	۵
E	۱/۶	۱/۲	۱/۵	۱/۵	۱
جمع	۲/۷	۱۳/۵	۷/۵	۳/۷	۱۹

منبع: یافته‌های تحقیق

ماتریس زوجی (دو به دویی) شاخص‌ها به صورت زیر به دست آمده است:  
گفتنی است که برای پر کردن این ماتریس از مقیاس ۱ تا ۹ استفاده شد تا اهمیت نسبی هر عنصر در مقایسه با عناصر دیگر مشخص شود.

جدول ۵. مقیاس ۹ کمیتی ساعتی برای مقایسهٔ دودویی گزینه‌ها

امتیاز (شدت ارجحیت)	۱	۳	۵	۷	۹	۲ و ۴ و ۶ و ۸
تعریف	ترجیح یک‌سان	کمی مرجح	ترجیح بیش‌تر	ترجیح خیلی بیش‌تر	کاملاً مرجح	ترجیحات بینابین (وقتی حالت‌های میانه وجود دارد)

منبع: یافته‌های تحقیق

پس از تشکیل ماتریس مقایسات زوجی برای شاخص‌ها مقادیر آن را به‌هنگار می‌کنیم؛ برای این منظور مقدار هر ماتریس را به جمع ستون مربوط تقسیم می‌کنیم.

جدول ۶. ماتریس به‌هنگار شدهٔ مقایسات زوجی شاخص‌ها و وزن‌های نسبی

شاخص‌ها	A	B	C	D	E	میانگین
A	۰/۳۷	۰/۳۷	۰/۴	۰/۵۴	۰/۳۱	۰/۲۳۶
B	۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۴	۰/۰۶	۰/۱	۰/۰۶۸
C	۰/۱۲	۰/۸۵	۰/۱۳	۰/۰۹	۰/۲۶	۰/۲۹
D	۰/۳۷	۰/۲۹	۰/۴	۰/۲۷	۰/۲۶	۰/۳۱۸
E	۰/۰۶	۰/۰۳	۰/۲	۰/۰۵	۰/۵۲	۰/۱۷۲

منبع: یافته‌های تحقیق

### ۳.۵ اصل سازگاری منطقی قضاوت‌ها

همین مراحل را برای همهٔ گزینه‌ها (الف، ب، ج، ...) انجام می‌دهیم. در این مرحله باید نرخ ناسازگاری محاسبه شود تا مشخص شود آیا میان مقایسات زوجی ما سازگاری وجود دارد یا خیر. در این جا فقط نرخ ناسازگاری را برای مقایسات زوجی شاخص‌ها حساب می‌کنیم. برای گزینه‌ها از نظر هر شاخص عملیات مشابهی باید انجام شود. نرخ ناسازگاری I.R. از رابطهٔ زیر به دست می‌آید:

$$I..R. = \frac{I..I.}{I..I..R.}$$

۶۶ اهمیت‌سنجی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان ...

نرخ ناسازگاری (I.R) از جدول زیر استخراج می‌شود:

جدول ۷. نرخ ناسازگاری (I.R)

۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	N
۱/۴۵	۱/۴۵	۱/۴۱	۱/۳۲	۱/۲۴	۱/۱۲	۰/۹	۰/۵۸	۰	۰	I.I.R

بنابراین طبق محاسبات، نرخ ناسازگاری در پژوهش حاضر ۰/۰۴ است. از آن‌جا که  $IR=0/04$  کوچک‌تر از ۰/۱ است، پس در مقایسات زوجی سازگاری مطلوبی وجود دارد. در همه محاسبات از روش بردار ویژه (eigenvector) استفاده شده است. در پرسش‌نامه مربوط با تبیین و توضیحی مختصر، معرفی معیارهای تدوین شده و ارائه جدول مقادیر ترجیحات برای مقایسه‌های زوجی، درخواست شده بود که جدول مقایسه زوجی تکمیل شود. نمونه انتخابی برای تکمیل پرسش‌نامه، زنان تحصیل کرده (در حال تحصیل و شاغل در ادارات) را تشکیل می‌دهند. پس از جمع‌آوری، تحلیل و واریانس پرسش‌نامه‌ها، نتایج ذیل حاصل شد:

جدول ۸. اولویت‌بندی معیارهای حکم‌روایی خوب شهری به دست زنان

الویت	معیار مد نظر	وزن معیار
A	امنیت	۰/۴۱۷
D	تساوی	۰/۲۹۶
C	مشارکت	۰/۱۶۶
B	پاسخ‌گویی	۰/۰۷۴
E	اثربخشی	۰/۰۴۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق



نمودار ۳. نتایج حاصل از تحلیل سلسله‌مراتبی با استفاده از نرم‌افزار expert choice

منبع: یافته‌های تحقیق



## ۴.۵ اولویت‌بندی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری در زابل بر اساس مدل AHP

یافته‌های تحقیق رتبه‌بندی شاخص‌های حکم‌روایی را به ترتیب زیر نشان می‌دهد: ۱. امنیت؛ ۲. تساوی؛ ۳. مشارکت؛ ۴. پاسخ‌گویی؛ ۵. اثربخشی.

۱. اولویت اول؛ شاخص امنیت (A): امنیت با شاخص‌هایی نظیر خدمات پلیس، رسیدگی به شکایات زنان، سیاست‌های پیش‌گیری و حق اعتراض زنان، که از حقوق و نیازهای اولیه و لازمه رفاه انسانی است، ارزیابی شده است. با توجه به حضور روزافزون زنان در محیط‌های کار و فعالیت‌های اجتماعی، امنیت نداشتن آنان در فضای شهری مشارکت آنان را در فعالیت‌های اجتماعی محدود کرده است. افزایش امنیت زنان به منظور جلب مشارکت و فعالیت آن‌ها در اجتماع و به‌ویژه مشاغل مدیریتی و اداره شهرها امری ضروری به شمار می‌رود که این امر در شهری هم‌چون زابل با توجه به موقعیت جغرافیایی و مرزی، هم‌جواری با کشورهای افغانستان و پاکستان و البته تعصبات اجتماعی باعث شده است زنان زابل مهم‌ترین اولویتشان را امنیت بیان کنند که وزن معیار آن نیز با مقدار ۰/۴۱۷ حدود ۳۳ درصد از اهمیت کل شاخص‌ها را دربر می‌گیرد و اولویت اول را به خود اختصاص می‌دهد؛

۲. اولویت دوم؛ شاخص تساوی (D): یکی از راه‌کارهای مهم برای مواجهه با چالش‌های مدیریتی شهرها، تقویت منابع اجتماعی و سرمایه‌های انسانی است که لزوم حضور برابر زن و مرد و البته شکل‌گیری عدالت جنسیتی در اداره شهرها را فراهم می‌کند و در پایان فرصت‌های مناسبی برای همه شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی و تلاش در راستای تخصیص عادلانه منابع فراهم می‌کند. هم‌چنین فقرزدایی و حقوق شهروندی از جمله دغدغه‌های زنان در زمینه معیار تساوی به منزله یکی از شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری است. این شاخص با وزن معیار ۰/۲۹۶ حدود ۲۷ درصد از اهمیت کل شاخص‌ها را دربر می‌گیرد و از نظر زنان در اولویت دوم قرار دارد؛

۳. اولویت سوم؛ شاخص مشارکت (C): رسیدن به مفهوم توسعه پایدار در حکم‌فرآیندی که طی آن مردم شهر نیازهایشان را برآورده کنند و سطح زندگی‌شان را ارتقا بخشند، نمی‌تواند بدون حضور زنان در اداره و مدیریت شهر اتفاق بیفتد. یکی از مسائل مهم در برنامه‌ریزی شهری، مشارکت پایدار مردم در همه بخش‌های برنامه‌ریزی، از جمله مدیریت و حکم‌روایی خوب شهری است. یکی از زمینه‌هایی که باید در این مورد بدان توجه کرد، فرهنگ‌سازی و ارزش‌گذاری مناسب و برنامه‌هایی مفید برای پذیرش حضور زنان در

مدیریت شهری است. از جمله معیارهای مدنظر در بحث مشارکت، انتخاب شهردار و شورای شهر و مجامع عمومی در شهر زابل است که متأسفانه با وجود حضور زنان در شورای شهر، باز هم در این زمینه زنان شهر زابل اظهار ناخشنودی می‌کنند و معتقدند که در امور شهری و مدیریت آن مشارکت سازنده‌ای ندارند؛ به همین دلیل، این شاخص با وزن معیار  $0/166$  و  $20$  درصد از اهمیت کل شاخص‌ها در رتبه یا اولویت سوم قرار دارد؛

**۴. اولویت چهارم؛ شاخص پاسخ‌گویی (B):** پاسخ‌گویی برای مسئله حکم‌رانی خوب امری حیاتی است. نه فقط نهادهای دولتی، بلکه بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه مدنی باید در برابر عموم مردم و همه افراد ذی‌نفع پاسخ‌گو باشند. به طور کلی، نهادها یا سازمان‌ها در قبال کسانی که با تصمیماتشان ارتباط مستقیم دارند پاسخ‌گو خواهند بود. گفتنی است، پاسخ‌گویی بدون شفافیت و حاکمیت قانون اجراشدنی نیست. آنچه در اندیشه مدیریت بر آن تأکید می‌شود، ارزش‌های قانونی، مشروعیت و پاسخ‌گویی است و این همان چیزی است که در نهایت کارایی اقتصادی را (البته با ویژگی‌های جدیدی که عدالت اجتماعی را نیز محترم می‌شمارد) نیز در پی خواهد داشت. شهروندان زابل (زنان) وجود مراکز نظارت همگانی را معیار پاسخ‌گویی و رسیدگی شهرداری به خواسته‌های خود می‌دانند و معتقدند همه مدیران شهرداری با ارائه گزارش کار به مردم باید پاسخ‌گوی پرسش‌های آنان باشند. این شاخص با وزن معیار  $0/074$  و  $13$  درصد از اهمیت کل شاخص‌ها در رتبه چهارم قرار می‌گیرد؛

**۵. اولویت پنجم؛ شاخص اثربخشی (E):** حکم‌رانی خوب به معنی آن است که نهادها و سازمان‌های تصمیم‌گیرنده همیشه نیازهای مردم را در نظر داشته باشند و از منابع موجود به صورت کارا استفاده کنند. مفهوم کارایی در ارتباط با حکم‌رانی خوب به معنی استفاده پایدار از منابع طبیعی و حفاظت از محیط زیست نیز خواهد بود. بنابراین، استفاده از منابع با حکم‌رانی ارتباط مستقیم دارد؛ به همین دلیل لازم است مدیریت شهری و شهرداری زابل از این فرصت به دست آمده استفاده کرده است تا در راستای برخی مسائل اقدامات لازم را انجام دهد؛ از جمله حذف هزینه‌های زاید و کاهش هزینه‌های مدیریت شهری با استفاده از فناوری‌های نوین و کنترل کیفی ماشین‌آلات، بهبود روش و اصلاح فرایندها و اقدامات درون سازمان، ایجاد و استقرار شهرداری الکترونیک، استفاده از مصالح بومی و بادوام، آموزش مداوم و مستمر نیروی انسانی و شهروندان، مکانیزه کردن آبیاری فضای سبز، برنامه‌ریزی در بخش حمل و نقل درون‌شهری، اعمال مدیریت بر تقاضای سفر در کاهش ترافیک و بهبود عبور و مرور شهری، که هزینه‌های شایان توجهی از مدیریت شهری را به خود

اختصاص می‌دهد. در شهر زابل این شاخص با وزن معیار  $0/047$  و  $7$  درصد از اهمیت کل شاخص‌ها در سطح بسیار پایین و رتبه پنجم قرار دارد.

## ۶. نتیجه‌گیری

حکم‌روایی خوب شهری کلید توسعه دموکراسی و بستر مناسب مشارکت هرچه بیشتر مردم در سرنوشت خود و مدیریت شهری است. هدف اصلی رویکرد حکم‌روایی این است که ساکنان شهرها از شهروندی انفعالی به شهروندی فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل شوند. همچنین حکم‌روایی شهری سیاست توسعه از پایین به بالاست که موجب توان‌مندسازی هرچه بیشتر افراد می‌شود و آنان را در نردبان مشارکت به سمت بالا سوق می‌دهد. گفتنی است تفاوت بسیاری میان حکومت و حکم‌روایی وجود دارد؛ زیرا حکومت با منشأ قدرت ناشی از دولت موجودیت می‌یابد؛ در حالی که حکم‌روایی با منشأ قدرت ناشی از جامعه مدنی و بخش خصوصی معنا می‌یابد و هرچه زمینه لازم برای بروز و تجلی حکم‌روایی شهری، به‌ویژه برای زنان در هر منطقه، فراهم‌تر باشد به همان میزان مشارکت مردم بیشتر و انجام امور در راستای خواست جامعه خواهد بود.

در تحقیق حاضر، پس از بررسی تحقیقات انجام‌شده در زمینه حکم‌روایی شهری و نظریات و الگوهای مربوط، شاخص‌های حکم‌روایی شهری متناسب با شاخص‌های کارشناسان سازمان ملل متحد انتخاب شدند. با استفاده از گویه‌های مرتبط با طیف کمیتی ساعتی و طی بررسی‌ای میدانی، با مراجعه به جامعه نمونه (زنان)، پرسش‌نامه‌های مربوط تنظیم شد و با استفاده از روش AHP به بررسی و اولویت‌بندی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان در شهر زابل پرداخته شد.

موقعیت اقتصادی - اجتماعی و جغرافیایی زابل باعث شده که زنان در انجام نقش و جایگاه خود از حیث حکم‌روایی شهری دچار مشکل شوند و همین مسئله زمینه‌ساز پرداختن به این پرسش شود که اولویت‌بندی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دید زنان در شهر زابل کدام‌اند؟ با توجه به شرایط حاکم بر منطقه زابل شاخص‌های پنج‌گانه مشارکت، پاسخ‌گویی، کارایی، امنیت، و تساوی به همراه گویه‌های مرتبط انتخاب و بررسی شدند و بر اساس روش AHP، درخت سلسله‌مراتبی ترسیم و اولویت‌ها تعیین شد. با توجه به مقیاس ۹ کمیتی ساعتی و وزن هر یک از رجحان‌ها و برتری‌ها، حکم‌روایی خوب شهری یا همان شاخص‌های پنج‌گانه اولویت‌بندی شدند و نتایج زیر به دست آمد:

۷۰ اهمیت‌سنجی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه زنان ...

شاخص «امنیت» با وزن معیار ۰/۴۱۷ حدود ۳۳ درصد از اهمیت کل شاخص‌ها از دید زنان، اولویت اول را به خود اختصاص داده که با موقعیت مرزی منطقه، بی‌توجهی به نیازمندی‌ها و ساختارهای شهری ویژه زنان ارتباط مستقیم دارد. شرایط اجتماعی - فرهنگی حاکم بر منطقه باعث شده دومین دغدغه یا شاخص مهم از دید زنان را بحث «تساوی» به خود اختصاص دهد. این شاخص با وزن معیار ۰/۲۹۶ حدود ۲۷ درصد از اهمیت کل شاخص‌ها از دید زنان را شامل می‌شود. سومین شاخص یا اولویت جامعه زنان شهر زابل در راستای حکم‌روایی خوب شهری بحث «مشارکت» است که این شاخص با وزن معیار ۰/۱۶۶ و ۲۰ درصد از اهمیت کل شاخص‌ها در اولویت سوم قرار دارد و بیان‌گر مشارکت ضعیف زنان در جامعه شهری زابل است. این امر نیز ناشی از محدودیت‌های ساختاری و فرهنگی حاکم است که مشارکت زنان در اداره و مدیریت امور شهری را محدود کرده است. شاخص «پاسخ‌گویی» با وزن معیار ۰/۰۷۴ و ۱۳ درصد از اهمیت کل شاخص‌ها در رتبه چهارم قرار دارد و «اثربخشی» با وزن معیار ۰/۰۴۷ و ۷ درصد از اهمیت کل شاخص‌ها در سطح بسیار پایین و رتبه پنجم قرار دارد.

## منابع

- آذر، عادل و عزیزالله معیاریانی (۱۳۷۴). «AHP تکنیکی نوین برای تصمیم‌گیری گروهی»، دانش مدیریت، ش ۲۷ و ۲۸.
- ابراهیم‌زاده، عیسی و مرتضی اسدیان (۱۳۹۲). «تحلیل و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری حکم‌روایی خوب شهری در ایران؛ موردشناسی: شهر کاشمر»، فصل‌نامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، س ۳، ش ۶.
- اطهاری، کمال، غلامرضا کاظمیان، جواد مهدی‌زاده و سحر افشار (۱۳۸۶). «حکم‌روایی شهری: مبانی نظری و ضرورت شکل‌گیری آن در ایران»، مجله جستارهای شهرسازی، ش ۱۹.
- پاداش، حمید، بابک جهانشاهی و علی صادقین (۱۳۸۶). «مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکم‌روایی شهری»، فصل‌نامه جستارهای شهرسازی، ش ۱۹ و ۲۰.
- ترابی، علیرضا (۱۳۸۳). «مدیریت پایدار شهری در گروه حکم‌رانی خوب»، شهرداری‌ها، س ۶، ش ۶۹.
- توکلی‌نیا، جمیله، مجید اسکندریور و مجتبی برغمندی (۱۳۹۱). «درآمدی بر حکم‌روایی خوب شهری: ضرورت‌ها، الزامات و چالش‌های فراروی تحقق آن در ایران»، فصل‌نامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، س ۵، ش ۱.
- جهانشاهی، محمدحسین (۱۳۸۶). «حاکمیت شایسته، حکم‌روایی شایسته»، فصل‌نامه جستارهای شهرسازی، ش ۱۹ و ۲۰.

- رهنما، محمدرحیم، عزت‌الله مافی و روح‌الله اسدی (۱۳۸۹). «تحلیل جایگاه حکم‌روایی خوب شهری در مشهد با الگوی SWOT»، فصل‌نامه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ش ۱۵.
- صالحی، اسماعیل (۱۳۸۶). «اجلاس ۲۰۰۲ سران کشورها در ژوهانسبورگ و اهمیت آن در مدیریت شهری»، شهرداری‌ها، ش ۳۵، س ۳.
- عربشاهی، زهرا (۱۳۸۳). «قانون برنامه چهارم زیر ذره‌بین حکم‌روایی خوب شهری»، شهرداری‌ها، ش ۶۹.
- علیزاده، هادی، مرتضی نعمتی و کامران رضایی جعفری (۱۳۹۴). «تحلیلی بر معیارهای حکم‌روایی خوب شهری با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی فازی»، فصل‌نامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ش ۲۴.
- قدسی‌پور، حسن (۱۳۷۹). «فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی»، تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۶). «درآمدی بر الگوی حکم‌روایی شهری»، فصل‌نامه جستارهای شهرسازی، ش ۱۹ و ۲۰.
- مؤمنی، منصور (۱۳۸۷). «مباحث نوین در عملیات»، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). «نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن»، تهران: مرکز آمار ایران.
- مشکینی، ابوالفضل، سیدموسی پورموسوی و سهراب مؤذن (۱۳۹۲). «ارزیابی الگوی مدیریت محله مبتنی بر شاخص‌های حکم‌روایی مطلوب شهری؛ مطالعه موردی: محله اوین، تهران»، فصل‌نامه مطالعات شهری، ش ۶.
- مشیر، زهرا (۱۳۸۷). «گفت‌وگو با مدیر کل امور بانوان شهرداری تهران»، (www.omid.com) ۵ تیرماه ۱۳۸۷.
- مهندسین مشاور طاش (۱۳۸۵). «گزارش طرح منطقه‌ای سیستان»، تهران: مهندسین مشاور طاش.

- Adams, R and D. Ferreira (2009). "Woman in the boardroom and their impact on governance and performance", *Journal of Financial Economics*, Vol. 94.
- Arnstein, S. A. (1997). "Ladder of citizen participation", *Journal of American institute of planners*, No. 35.
- Auclair, Ch. (2000). "Urban poverty and Governance Indicators", [www.findarticles.com](http://www.findarticles.com).
- Beall, J. (1996). "Urban Governance: Why Gender Matters", [www.undp.org](http://www.undp.org).
- Dekker, K. and R. Kempen (2000). "Urban governance within the big cities policy", *Journal of Cities*, Vol. 121, No. 1/55.
- Gani, Azmat and Ron Duncan (2007). "Measuring good governance using time series", *Journal of the Asia pacific economy*, Vol. 12, No. 3.
- Jacka, T. (2009). "Womans activism, Overseas funded participatory development, and governance: A case study from china", *Womans studies international forum*, Vol. 33, issue 2.
- Mc. Carney. P. et al. (1995). *Towards and understanding of governance- the emergency of idea and its implications for urban research in developing countries*, University of Toronto.
- Mc. Ewan, Ch. (2003). "Bringing government to the people: Woman, local governance and community participation in south Africa", *Geoforum*, Vol. 34.

۷۲ اهمیت‌سنجی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری از دیدگاه زنان ...

Saaty, T. (1996). *Decision Making with Dependence and feedback: The Analytic Network Process*, Pittsburgh: RWS Publications.

Stewart, K. (2006). "Designing good urban governance indicators: The importance of citizen participation and its evaluation in Greater Vancouver", *Cities*, Vol. 23.

UNDP (1996). "Governance and sustainable human development", [www.org](http://www.org).

